

УДК 376.1-056.264: 81'233-053.2: 81'367.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.21>

Світлана ТЕСЛЕНКО

доктор філософії в галузі освіти, старший викладач кафедри дошкільної освіти, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, Україна, 54025
ORCID: 0000-0003-3780-6641

Бібліографічний опис статті: Тесленко, С. (2022). Використання логоритміки у корекційній роботі з дітьми з порушенням звуковимови. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 130–135, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.21>

ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОРИТМІКИ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ ЗВУКОВИМОВИ

Сучасна ситуація у системі освіти, в якій відбуваються зміни, пов'язані з орієнтацією на ціннісні напрями педагогічного процесу, його гуманізацію та індивідуалізацію в підходах до вирішення проблем конкретної дитини, спонукає педагогів та спеціалістів до створення нових моделей, пошуку нових форм і технологій спеціалізованої допомоги дітям, які мають проблеми у психофізичному розвитку, навчанні, спілкуванні і поведінці.

Саме тому наше дослідження присвячено особливостям роботи з дітьми із порушенням звуковимови. Розкрито важливість використання логоритмічних вправ як ефективного засобу у роботі з подолання мовленнєвих порушень. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з даної проблеми, дослідження вчених. Охарактеризовано етапи логоритмічної (корекційної) роботи. Описано структуру заняття з логопедичної ритміки для дітей дошкільного віку з порушенням звуковимови. Наведено приклад конспекту логоритмічного заняття.

Подолання порушень мовлення в дошкільному віці має величезне значення в подальшому житті дитини. Мовлення можуть бути причиною відхилень у розвитку таких психічних процесів, як пам'ять, мислення, уява, а також сформувати комплекс неповноцінності, що виражається в труднощах спілкування. Своєчасне усунення мовленнєвих порушень допоможе запобігти труднощам в оволодінні навичками читання і письма.

Перед фахівцями, які працюють з дітьми з мовленнєвими відхиленнями, стоїть завдання пошуку найбільш ефективних методів формування мовленнєвих можливостей, збереження і зміцнення фізичного здоров'я дошкільнят для успішного оволодіння мовленнєвими навичками, оскільки головною метою закладів дошкільної освіти є зміцнення здоров'я, розвиток та формування особистості, забезпечення соціально-психологічної реабілітації та адаптації дитини шляхом спеціально організованого освітнього процесу у комплексі з корекційно-розвивальною та лікувально-оздоровчою роботою. Тому ми хочемо звернути увагу на логоритміку та розкрити її роль у роботі з дітьми дошкільного віку з порушенням звуковимови.

Ключові слова: логоритміка, корекція, порушення звуковимови, дитина дошкільного віку, дитина з особливими освітніми потребами.

Svitlana TESLENKO

Doctor of Philosophy in Education, Lecturer at the Department of Preschool Education, V. O. Sukhomlinskyi National University of Mykolaiv, Nikolskaya str., 24, Mykolaiv, Ukraine, 54025
ORCID: 0000-0003-3780-6641

To cite this article: Teslenko, S. (2022). Vykorystannia lohorytmiky u korektsiinii roboti z ditmy z porushenniam zvukovymovy [The use of logarithmics in correctional work with children with speech disorders]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 130–135, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.21>

THE USE OF LOGARITHMICS IN CORRECTIONAL WORK WITH CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

The current situation in the education system, which is undergoing changes related to the focus on the value orientation of the educational process, its humanization and individualization in approaches to solving the problems of a particular child, encourages educators and specialists to create new models and search for new forms and technologies of specialized assistance for children who have problems in their psychological and physical development, learning, communication and behavior.

That is why our research is devoted to the peculiarities of working with children with sound disorders. The importance of using logorhythmic exercises as an effective tool for solving verbal disorders was revealed. Analyzed the psychological

and pedagogical literature on this problem, the research of scientists. The stages of logorhythmic (collegiate work) are characterized. Described the structure of the logopedic rhythm session for pre-school children with sound disorders. The application of the outline of the logorhythmic exercise.

Solution of speech disorders in the preschool age is of great importance in the future life of the child. Speech disorders can cause delays in the development of such mental processes as memory, thinking, speech, and also form a complex of inequality, which is reflected in the difficulties of communication. The immediate elimination of verbal deficits will help prevent difficulties in learning how to read and write.

Professionals who work with children with language impairments are challenged to find the most effective methods of building language competence, preserving and strengthening the physical health of preschool children for successful learning of language skills, as the main goal of pre-school educational institutions is to improve health and develop and form a personality, ensuring social and psychological rehabilitation and adaptation of the child by a specially organized educational process in conjunction with the corrective and developmental and medical work. So we want to turn attention to the logorhythmics and to disclose its role in working with pre-school children with impaired sound.

Key words: logorhythmics, correction, sound disorders, pre-school children, children with special educational needs.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства значно посилилася увага до якості й доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з мовленнєвими порушеннями. Усі учасники освітнього процесу об'єднані однією метою – створення оптимальних умов для повноцінного розвитку дітей та задоволення потреб для їх самореалізації. Процес соціалізації дітей з порушенням звуковимови є дуже актуальним в теоретичному і практичному відношенні, та потребує розв'язання багатьох завдань для ефективної адаптації осіб з особливими освітніми потребами. Однією із складових даного процесу є корекція мовлення дітей засобами логоритміки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування мовленнєвої компетентності є одним із пріоритетних завдань всебічного гармонійного розвитку дитини у закладі дошкільної освіти. На жаль, на сьогоднішній день кількість дітей, які мають мовленнєві порушення, збільшилася порівняно з попереднім десятиліттям і має тенденцію до подальшого зростання. Так, порушення звуковимови спостерігається у 42% дітей дошкільного віку, причому існує стійка тенденція до збільшення цього показника.

Порушення мовлення і їх корекцію у дітей в психолого-педагогічному аспекті досліджували науковці Л. Виготський, Т. Власова, Г. Волкова, Р. Левіна, Є. Соботович, В. Тарасун, Т. Філічова, М. Хватцев, М. Шеремет. Роль лікувальної ритміки використовувалася як додатковий прийом при лікуванні важких захворювань, що пов'язані з вимовою. Дослідженнями даного питання займалися: Е. Жак-Далькроз, Н. Збруєва, Є. Конорова, М. Румер, Є. Шепулін. Вплив логоритміки на корекцію мовлення досліджували Г. Волкова, В. Грінер,

Е. Кілінська-Евертовска, Н. Олександрова, Н. Самойленко, Ю. Флоренська, Г. Шашкіна.

Мета дослідження: охарактеризувати роль використання логopedичної ритміки у корекційній роботі з дітьми з порушенням вимови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Довгий час лікувальна ритміка використовувалася як додатковий прийом при лікуванні важких захворювань, що пов'язані з вимовою. У даний час закордонні науковці, такі як Г. Волкова, розглядають логоритміку як ефективний засіб впливу на різноманітні порушення психомоторних, сенсорних функцій у осіб з мовленнєвою патологією за допомогою системи рухів в поєднанні з музикою і словом. Науковець розширила область застосування логоритміки, запропонувавши конкретні методичні рекомендації для комплексної корекції таких мовленнєвих порушень, як дислалія, алалія, ринолалія, дизартрія, порушення голосу (Волкова, 2008). Р. Бабушкіна говорить про логopedичну ритміку, як про особливий напрямок роботи в корекції мовленнєвих порушень (Солодовник, Безверха, 2017: 145-148). Дані дослідження стану мовлення та психомоторики дошкільників з порушення звуковимови свідчать про необхідність удосконалення і введення логоритмічних занять в систему подолання даних порушень.

Основний принцип побудови вправ з логоритміки – тісний зв'язок рухів з музикою, поєднання ритму з мовним матеріалом. Слово може бути використане у різноманітних формах. Це й тексти пісень, хороводів, драматизації з піснями, інсценування на задану тему. Використання слів дає можливість створювати цікаві логopedичні ігри та забави, які поєднують ритми у віршовані форми. Діти сприймають логоритмічні вправи з емоційним задоволенням.

До головних засобів логопедичної ритміки належать: ходьба і марширування в різних напрямках; вправи на розвиток дихання, голосу та артикуляції; вправи, які регулюють м'язовий тонус; вправи, які активізують увагу; вправи, які формують чуття музичного розміру, темпу; співи, гра на музичних інструментах; вправи на розвиток творчої ініціативи. Ці засоби сприяють корекції у дітей вад мовлення.

Спрямуючи та визначаючи основні напрямки корекційної роботи з логоритміки, потрібно враховувати вікові особливості психофізичного розвитку дітей (характерні ознаки сенсомоторного розвитку дитини), зокрема: зорове сприймання; слухове сприймання; просторові уявлення; розвиток моторики (загальної та дрібної); розвиток тактильної чутливості. Оцінюючи рівень розвитку мовленнєвої функції у дітей та побудови подальшого плану корекційної виховної роботи важливо знати особливості формування мовлення у процесі нормального онтогенезу. Крім того, необхідно враховувати саме мовленнєве порушення і ступінь його тяжкості. Вікові та особистісні особливості мають визначальну роль у підборі завдань та вправ під час планування різних форм роботи, особливо під час проведення занять.

Логоритмічні заняття відіграють велику роль як для всебічного розвитку дитини, так і для корекції мовленнєвих порушень. Вправи, що використовуються в логопедичній ритміці, впливають на розвиток психічних функцій та мовлення в цілому, загальної, дрібної моторики. Вони особливо важливі для дітей із загальним недорозвиненням мовлення, у тому числі і з порушенням звуковимови (Найдич, 2014: 28-30).

Роботу над розвитком мовлення і ритмом необхідно організувати поетапно: моторна діяльність (загальні рухові вправи, пальчикові руханки) при безпосередній допомозі дорослого; сприйняття ритму (відплескування, відстукування перед дзеркалом або у колі); промовляння окремих звуків, складів у руховому варіанті; повторювання (збереження в пам'яті) вже відомого матеріалу.

Аналізуючи використання логопедичної ритміки у корекційній роботі з дітьми з порушенням вимови, варто зазначити етапи логоритмічної (корекційної) роботи.

Етап 1. Обмеження мови (мовчання і спілкування пошепки). Мета: боротися з використан-

ням зайвих слів; розвивати загальну довільну моторику і моторику м'язів обличчя; розвивати мовне дихання, слухову увагу і зорову пам'ять; розвивати такі особистісні якості, як витримка, увага, зосередженість.

Етап 2. Виховання поєднальної і відображувальної мови. Мета: формувати мовне дихання (подовжений видих), коректувати моторні відхилення і порушення в звуковимові; розвивати навички спілкування в ігрових ситуаціях; продовжувати розвивати довільність поведінки, активізувати словник, вчити оперувати реченнями із 4 слів.

Етап 3. Запитально-відповідальний. Мета: продовжувати роботу над використанням в мові речень до 5 слів, злитим використанням фрази, виразністю діалогічної мови, продовжувати розвивати такі якості, як активність, ініціативність, самостійність, творчість.

Етап 4. Самостійна мова. Мета: продовжувати формувати активність, самостійність і довільність поведінки.

Етап 5. Закріплення мовної активності в поведінці і словесному спілкуванні. Мета: закріплювати особистісні якості (активність, самостійність і т.д.) закріплювати вміння спілкуватися в різноманітних ситуаціях і на мовному матеріалі різної складності (Рібцун, 2012).

Заслугове на увагу структура логоритмічних занять, яка складається з підготовчої, основної та заключної частини. Загальна тривалість – 25-30 хвилин.

Підготовча частина триває 3-7 хвилин. Використовуються вступні вправи, які дають установку на різноманітний темп руху і мови за допомогою музики; вправи, спрямовані на тренування уваги, пам'яті, координації рухів, регулювання м'язового тону. До вступних вправ відносяться: повороти та нахили корпусу; види ходьби і бігу з рухами руками, зі зміною напрямку і темпу руху, з перешикуваннями; вправи з переступанням через гімнастичні палиці, кубики, обручі.

Основна частина займає 10-25 хвилин та включає в себе деякі з перерахованих видів вправ: на розвиток дихання (дихальна гімнастика А. Н. Стрельнікової), голосу, артикуляції (артикуляційна гімнастика, вокально-артикуляційні вправи з музичним супроводом і без нього); на розвиток регуляції м'язового тону (ігровий масаж, ігро-гімнастика); на розви-

ток почуття темпу і ритму (музичні і танцювально-ритмічні ігри та вправи, мовленнєві гри і рольові вірші); на розвиток координації руху (вправи під музику); на координацію мови з рухом (вірші, дихально-артикуляційні вправи) тощо.

Заключна частина займає 2-7 хвилин, до якої входять вправи на відновлення дихання, зняття м'язового та емоційного напруження, різні види спокійної ходьби, релаксаційні вправи під спокійну музику (Картушина, 2005).

Структура логоритмічних занять передбачає необов'язкову наявність усіх названих елементів. Послідовність корекційної роботи варіюється у відповідності до характеру мовленнєвих розладів, індивідуальних та вікових особливостей дітей. Але слід враховувати, що вибір засобів та форм логоритмічного впливу на дітей із порушенням мовлення підпорядковується, в першу чергу, меті і завданням загально-корекційного процесу з урахуванням того, в якій мірі той чи інший логоритмічний засіб активує мовленнєву систему і психофізичні функції, які потребують корекції.

Сюжетно-тематична організація занять з логоритміки дозволяє кожній дитині відчувати себе комфортно, упевнено, тому що в такій атмосфері максимально реалізуються потенційні можливості дітей. Поєднання комплексно-ігрового та музично-ритмічного методів найбільш придатний для розвитку пізнавальних процесів і відповідає психофізичним даним дітей. Така побудова занять дозволяє педагогам досягти стійкої уваги протягом усього заняття й, відповідно, підвищує результативність засвоєння знань.

Наведемо приклад заняття з логоритміки для дітей з порушенням звуковимови.

Тема. Автоматизація звука [с] в словах, реченнях.

Мета. *Навчальна:* формувати правильну вимову звука [с] в словах, реченнях; формувати та накопичувати знання по лексичній темі «Осінь». *Корекційно-розвивальна:* розвивати і удосконалювати артикуляційну моторику; розвивати фонематичний слух і сприйняття; розвивати вміння вірно будувати речення; розвивати психічні процеси зорову та слухову пам'ять, увагу; мислення. *Виховна:* виховувати зацікавленість, допитливість, самостійність, бажання говорити правильно.

Обладнання: настільні дзеркала, артикуляційна гімнастика в малюнках, схема артикуляції звука [с], предметні картинки, картки із зображенням двох корзинок і відповідними малюнками, паперові осінні листочки, прості олівці.

Хід заняття

I. Організаційний момент. *Логоритмічна вправа «Привітання»* (діти повторюють за педагогом кожний рядок, розгойдуючи руками).

Ти, Ельвірко, будь привітна,
 Ти, Маринко, будь, як квітка,
 Ти, Михасю, добрим будь,
 Ти Владислав, посміхатись не забудь!
 Ти, Ельвірко, мила будь,
 Ти, Маринко, поради не забудь,
 Ти, Михасю, будь слухняний,
 Ти Владислав, будь рум'яний!

II. Основна частина. *Назви спільний звук у словах: ліс, листочок, листопад, осінь, ластівка, сонце, листя. Уточнення артикуляції звука [с] (схематичне зображення артикуляції звука [с]). Артикуляційна гімнастика.*

Вірш «Вранці»

Ранок вітають усмішкою губи (Усмішка),
 Потім ретельно почистимо зуби:
 вправо і вліво, вгору і вниз... (Чистимо зуби).
 Чисті вже зуби? Ану, покажи!
 Нам наливають гарячого чаю –
 тож постудити ми його маєм (Подути на кінчик широкого язичка).

На блюдечко нам млинці накладають,
 варенням солодким їх поливають (Млинець).
 Поїли смачних із варенням млинців?
 Тож губи оближемо. Всі молодці! (Смачне варення).

Дихальна вправа «Листопад». Мета: розвинути мимовільний, тривалий, спрямований ротовий видих. Глибокий вдих через ніс – затримка дихання – тривалий, спрямований видих через рот на паперові осінні листочки).

Фонаційна вправа «Хто більше?» Мета: розвинути енергійний, тривалий ротовий видих, уміння змінювати напруженість та силу повітряного струменя: випустить повітря з проколеної шини [с-с-с]; задути свічки на іменинному торті [ф-ф-ф].

Послухайте вірш і скажіть, про яку пору року йде мова?

Прохолодно. Жовкне листя.
 Горобина у намисті.
 Птах у вирій відлітає.
 В яку пору це буває?

Які зміни в природі відбуваються восени? (стало прохолодно, дні стали коротшими, часто дме вітер і йде дощ, люди змінюють одяг на тепліший, опадають листя, птахи відлітають в теплі краї).

Автоматизація звука [с] в словах (індивідуальна вправа).

Гра «Один-багато» – одиниця та множина іменників:

сад – сади	чашка –
зошит –	тарілка –
олівець –	вилка –
книга –	стіл –

Дидактична гра «Гаражі» (в один гараж потрібно заїхати транспортом, колір якого містить звук [с], а в інший – рештою транспортом).

Розвиток дрібної моторики. Пальчикова вправа «Вертоліт».

Вертоліт, вертоліт,
Вирушаємо в політ,
Швидше лопасті крути
І лети, лети, лети.

Масаж долоньок кульками.

Фізкультхвилинка «Зайці».

Відтворення за мнемосхемою вірша А. Камінчук «Трамвайчик».

Гра «Знайди помилки». Мета: розвивати увагу, мислення. Визначити, чого не буває восени:

Діти загорають, купаються, носять легкий одяг.

Під ногами шурхотить сухе , різнокольорове листя.

Бубнявлють бруньки, з'являються на деревах листочки.

Люди збирають урожай овочів, фруктів.

Дикі тварини не роблять запасів їжі.

Вправи для розвитку дрібних м'язів рук: викладання з лічильних паличок автобуса; викладання з камінців самоката; шнурування шин до колеса.

III. Заключна частина. *Логоритмічна вправа «Прощання» (діти повторюють за педагогом кожний рядок, розгойдуючи руками):*

Ти, Ельвірко, прощай,

Ти, Маринко, теж бувай,

Ти, Михасю, не сумуй,

Ти Владислав, не нудьгуй! До зустрічі!

Проаналізуємо заняття. Тема даного заняття визначена у відповідності з програмними вимогами і періоду навчання у логопедичній групі дітей з загальним недорозвитком мовлення. На занятті вирішувалися наступні цілі: формувати

правильну вимову звука [с] в словах, реченнях; формувати та накопичувати знання по лексичній темі «Осінь»; розвивати і удосконалювати артикуляційну моторику; розвивати фонематичний слух і сприйняття; розвивати вміння вірно будувати речення; розвивати психічні процеси зорову та слухову пам'ять, увагу; мислення; виховувати зацікавленість, допитливість, самостійність, бажання говорити правильно.

Дана тема пронизувала всі етапи заняття, максимально насичуючи їх лексичним і граматичним матеріалом. Завдання були побудовані по наростаючій складності. Організаційний момент допоміг сконцентрувати та активізувати увагу дітей. Використання логоритмічної вправи «Привітання» допомогло викликати бажання дітям працювати на етапі введення в тему заняття. На основному етапі заняття вирішувалися навчальні завдання через використання наочного моделювання і словесного методу: серії запитань (пошукові, уточнюючі, активізуючі), обговорення відповідей, плескання в долоні, крім вирішення навчальної задачі, дозволило вивести дитину із статичного положення (робота сидячи за столом) і активізувати мовно-розумову діяльність дитини. Частина заняття несла максимальне навантаження і враховувала психофізіологічні та індивідуальні особливості дітей в логопедичній групі. Індивідуальне завдання дозволило виявити рівень засвоєння матеріалу дитиною. Завданням заняття є уточнення артикуляції даного звуку, закріплення правильної вимови його в словах різної складності. Одночасно реалізовувалось й інше завдання: необхідність навчити дитину на слух розрізняти цю фонему. Протягом заняття дитина чітко проговорювала різні слова з цим звуком. Така результативність підтвердила ефективність підібраних методів і прийомів у керівництві дитячою мовленнєвою діяльністю. Підводячи підсумок, ми можемо позитивно оцінити діяльність дітей на запропонованому занятті, що має психотерапевтичну спрямованість відповідно до вимог корекційного навчання дітей дошкільного віку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вище сказане, можемо зробити висновок, що саме логоритміка являє собою один із засобів подолання порушення мовлення у дітей дошкільного віку. Крім того, на сучасному етапі розвитку дошкільної лого-

педії логоритміка є необхідною для всебічного розвитку дитини, оскільки має великий вплив на її розумовий, фізичний і психічний стан.

Отже, ефективність використання новітніх підходів у корекційно-освітньому процесі залежить від якісної взаємодії дорослих, що знахо-

дяться поряд з дітьми. Позитивний емоційний настрій педагогів, уміння створити атмосферу радості й доброзичливості, радіти разом з дитиною навіть незначному досягненню, дає кожній дитині можливість саморозкриття, самовираження та подолання труднощів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабушкина Р.Л., Кислякова О.М. Логопедическая ритмика: методика работы с дошкольниками, страдающими общим недоразвитием речи / под ред. Г. А. Волковой. Санкт-Петербург : «КАРО», 2005. 176 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В.Т. Бусел. Київ : Перун, 2009. 1736 с.
3. Волкова Г.А. Логопедия: учебник для пед. вузов дефектолог. фак. Москва : ВЛАДОС, 2008. 348 с.
4. Забара О.В. З історії виникнення логопедичної ритміки. *Логопед.* 2012. № 10. С. 8–15.
5. Картушина М.Ю. Логоритмічні заняття в дитячому садку: метод. посіб. Москва : ТЦ Сфера, 2005. 186 с.
6. Найдич В.М., Конюк Л.І. Використання логоритмічних прийомів у корекційній роботі. *Логопед.* 2014. № 3. С. 28–30.
7. Нікішенко Г.В. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі). *Дитячий садок.* 2005. № 35. С. 12-16.
8. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ, 2012. 258 с.
9. Солодовник М.К., Безверха І.Г. Застосування логоритмічних вправ у роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня 2017 року, м. Суми).* 2017. С. 145–148.
10. Школьник С.Я. Подорож до країни Гра: зб. мовних музично-ритмічних занять для дітей 3–4 років. Харків : Світ дитинства, 2003. 72 с.

REFERENCES:

1. Babushkina, R.L., Kislyakova, O.M. (2005). Logopedicheskaya ritmika: metodika raboty s doshkolnikami, stradayuschimi obschim nedorazvitiem rechi [Speech therapy rhythmic: a technique for working with preschoolers, general underdevelopment of speech]. G.A. Volkovoy (Ed.). SPb.: «KARO» [in Russian].
2. Busel, V.T. (Eds.). (2009). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [The Great Glossary of Modern Ukrainian Language]*. Kyiv: Perun [in Ukrainian].
3. Volkova, G.A. (2008). Logopediya: uchebnyk dlya ped. vuzov defektolog. fak. [Speech therapy: textbook for ped. universities defectologist. faculty]. Moskva: VLADOS [in Russian].
4. Zabara, O.V. (2012). Z istorii vynyknennia lohopedychnoi rytmyky [From the history of logopedic rhythmic]. *Logoped – Speech therapist.* № 10 [in Ukrainian].
5. Kartushyna, M.Yu. (2005). Lohorytmichni zaniattia v dytiachomu sadku: metod. posib. [Logarithmic classes in kindergarten: methodical. manual]. M.: TTs Sfera [in Ukrainian].
6. Naidych, V.M., Koniuk, L.I. (2014). Vykorystannia lohorytmichnykh pryiomiv u korektsiinii roboti [The use of logarithmic techniques in correctional work]. *Logoped – Speech therapist.* № 3 [in Ukrainian].
7. Nikishenko, H.V. (2005). Pidhotovka ditei z vadamy movlennia v kompensuiuchomu dytiachomu sadku (hrupi) [Training of children with speech defects in compensatory kindergarten (group)]. *Dytiachyi sadok – kindergarten.* № 35 [in Ukrainian].
8. Ribtsun, Yu.V. (2012). Korektsiina robota z rozvytku movlennia ditei piatoho roku zhyttia iz fonetyko-fonematychnym nedorozvytkom movlennia : prohramno-metodychnyi kompleks [Corrective work on speech development of children of the fifth year of life with phonetic and phonemic speech underdevelopment: program-methodical complex]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Solodovnyk, M.K., Bezverkha, I.H. (2017). Zastosuvannia lohorytmichnykh vprav u roboti z ditmy iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia [Application of logarithmic exercises in working with children with general speech underdevelopment]. *Suchasni problemy lohopedii ta reabilitatsii: materialy VI Vseukrainskoi zaochnoi naukovopraktychnoi konferentsii (14 kvitnia 2017 roku, m. Sumy) – Modern problems of speech therapy and rehabilitation: materials of the VI All-Ukrainian correspondence scientific-practical conference (April 14, 2017, Sumy)* [in Ukrainian].
10. Shkolnyk, S.Ya. (2003). Podorozh do krainy Hra: zb. movnykh muzychno-rytmichnykh zaniat dlia ditei 3–4 roktiv [Journey to the country Game: Coll. language music and rhythm classes for children 3–4 years]. Kharkiv: Svit dytynstva [in Ukrainian].